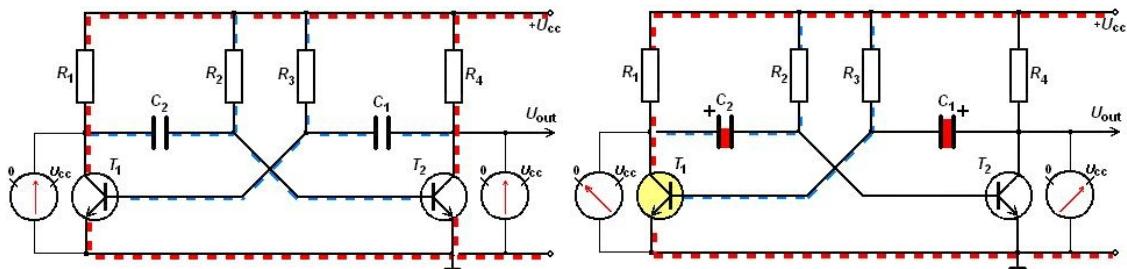

Metodický návod:

1. Spuštění souborem „a.3.3_Astabilní obvod“.
Obvod není připojen ke zdroji napětí – neprocházejí jím proudy. Nastaveno $R_2 = 300k\Omega$,
 $R_3 = 200k\Omega$, $C_1 = C_2 = 50\mu F$.
2. Stisknutí tlačítka **Zpomalení** a **START** – připojení napájecího napětí.
Zpomaleně probíhá diferenciace bázových proudů a překlápění obvodu do kvazistabilního stavu. Protože je nastaveno $R_2 > R_3$, je první kvazistabilní stav: T_1 otevřen- T_2 uzavřen. Pak dochází k pravidelnému překlápění obvodu.
3. Stisknutí tlačítka **STOP** .
Tlačítko slouží k opakovanému provedení bodu 2. Je možné ho stisknout kdykoli v průběhu programu. Po jeho stisknutí dojde k odpojení napájecího napětí. Pak se vracíme k bodu 2. Pokud jsou procesy po připojení napětí vysvětleny, přecházíme k bodu 4.
4. Nastavení: $R_2 = 300k\Omega$, $C_2 = 100\mu F$, $R_3 = 200k\Omega$, $C_1 = 30\mu F$. Stisknutí **START** .
Tyto hodnoty odpovídají délkám trvání kvazistabilních stavů 20,8 s a 4,2 s.
5. Po několika cyklech stisknutí tlačítka **STOP** .
Dochází k odpojení napájecího napětí. Obvodem přestávají téci proudy, průběhy napětí však zůstávají zobrazeny. Z časové osy je možné odečíst doby trvání kvazistabilních stavů.
6. Nastavování libovolných hodnot R_2 , R_3 , C_1 a C_2 .

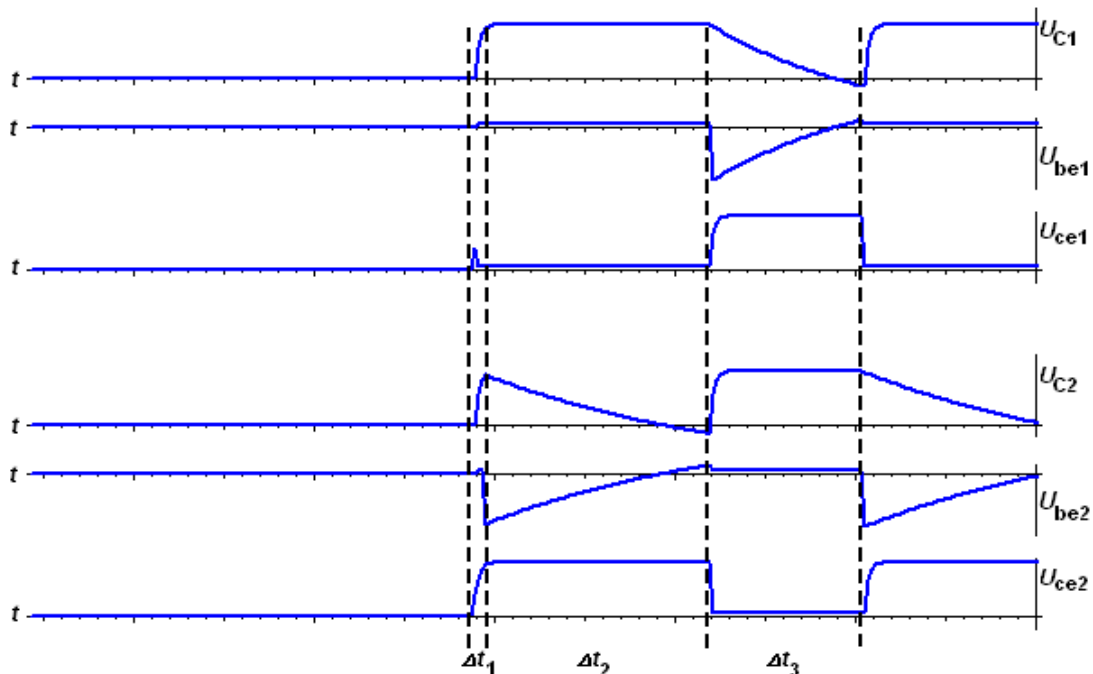
Výklad:

Při zařazení do výuky je třeba nejprve demonstrovat děje probíhající po připojení zdroje napětí (tlačítko **START**). Předpokládáme, že rezistory R_1 a R_4 mají stejnou hodnotu odporu. Který z tranzistorů přejde do saturovaného stavu proto závisí pouze na hodnotách odporů R_2 a R_3 . Zpočátku se začínají otevírat oba tranzistory. Pokud je nastaveno $R_2 > R_3$, jsou bázové proudy $I_{b1} > I_{b2}$ a tranzistor T_1 se otevírá rychleji než T_2 . Pro kolektorová napětí platí: $U_{ce1} < U_{ce2}$ (obr. 14.3). Protože nabíjecí proudy kondenzátorů tvoří převážnou část bázových proudů, je kolektorové napětí U_{ce1} určující pro bázový proud tranzistoru T_2 a U_{ce2} určuje bázový proud tranzistoru T_1 . Proto dochází k ještě většímu rozlišení $U_{ce1} < U_{ce2}$. Obvod se tak rychle dostává do stavu: T_1 otevřen, T_2 uzavřen. Pokud je nastaveno $R_2 < R_3$, nastává opačná situace: T_1 uzavřen, T_2 otevřen. Při hodnotách $R_2 = R_3$ jsou zpočátku bázové proudy vyrovnány, tranzistor T_2 má však nepatrně větší proudový zesilovací činitel, proto nastává opět situace: T_1 uzavřen, T_2 otevřen.

Obr. 14.3 Diferenciace bázových proudů po připojení zdroje napětí

Tyto procesy probíhají velmi rychle, proto je na ovládacím panelu k dispozici tlačítko **Zpomalení**. Pokud je stisknuté, probíhají veškeré děje třikrát pomaleji.

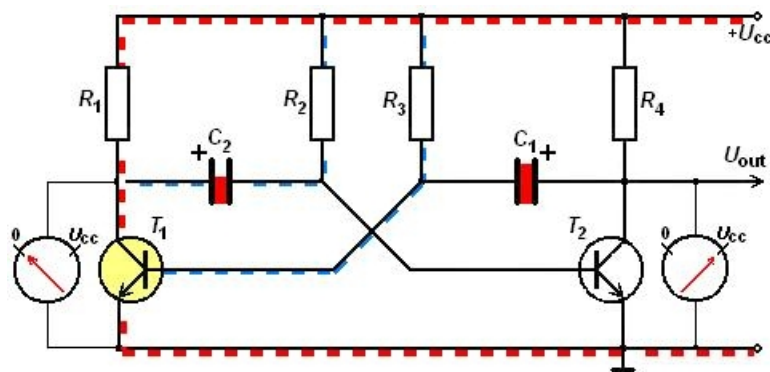
Obr. 14.4 Průběhy napětí: Δt_1 – připojení zdroje, Δt_2 – 1. kvazistabilní stav,

Δt_3 – 2. kvazistabilní stav

Na obr. 14.4 jsou znázorněny průběhy napětí v důležitých částech obvodu. V tomto případě bylo zvoleno $R_2 > R_3$.

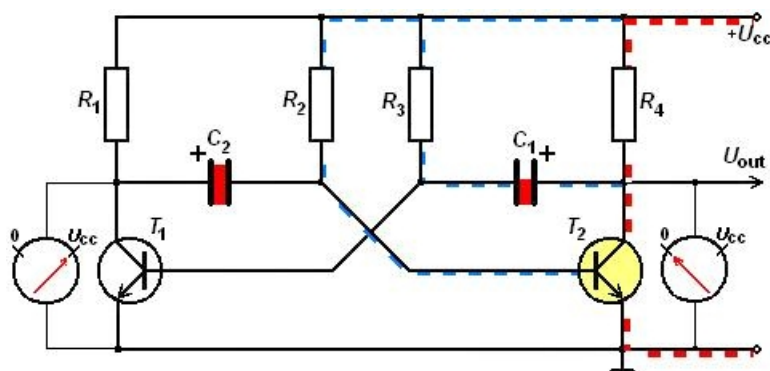
První okamžiky po připojení napájecího napětí jsou označeny Δt_1 . Oba kondenzátory se ihned začínají rychle nabíjet, U_{C1} a U_{C2} roste. Zpočátku se otevírají oba tranzistory, kolektorová napětí U_{ce1} i U_{ce2} nabývají nenulových hodnot. Tranzistor T_1 se však otevírá rychleji, proto napětí U_{ce1} rychle klesá téměř na nulu (saturační napětí), zatímco tranzistor T_2 se rychle uzavírá a napětí U_{ce2} dosáhne téměř hodnoty napájecího napětí U_{cc} . Kondenzátor C_2 je nabit na poměrně velké napětí. Jeho kladný pól je postupně uzemněn otevřeným tranzistorem T_1 , proto na konci Δt_1 nabývá napětí U_{be2} na bázi T_2 záporné hodnoty, odpovídající napětí U_{C2} . Je tak zajištěno uzavření tranzistoru T_2 . Napětí U_{be1} odpovídá otevřenému tranzistoru T_1 .

Obvod se dostal do prvního kvazistabilního stavu, který je označen Δt_2 . Kondenzátor C_1 se na počátku tohoto intervalu ještě dobije na hodnotu U_{cc} . Hodnoty U_{be1} a U_{ce1} odpovídají otevřenému tranzistoru T_1 . Tranzistor T_2 je uzavřen ($U_{ce2} = U_{cc}$), protože se na jeho bázi nachází záporné napětí U_{be2} . Kondenzátor C_2 se během tohoto intervalu vybíjí přes rezistor R_2 a otevřený T_1 . Jak klesá jeho napětí U_{C2} , snižuje se i záporné napětí U_{be2} na bázi T_2 (obr. 14.5). Kondenzátor se vybije na 0 V a začne se nabíjet na opačnou polaritu. To už nabývá U_{be2} kladné hodnoty. Na konci intervalu Δt_2 již dosahuje hodnoty dostatečné k otevření tranzistoru T_2 . Jeho kolektorové napětí U_{ce2} skokově klesá na saturační hodnotu. Čímž se uzemní kladný pól kondenzátoru C_1 . Napětí U_{be1} na bázi tranzistoru T_1 proto klesne na hodnotu U_{cc} záporné polaritě a způsobí jeho uzavření.

Obr. 14.5 1. kvazistabilní stav

Obvod se nyní nachází v druhém kvazistabilním stavu, který je na obr. 14.4 označen jako Δt_3 . Tento stav je symetricky převrácený stavu na počátku intervalu Δt_2 . Budou proto analogicky probíhat stejné děje, pouze symetricky převrácené (obr. 14.6).

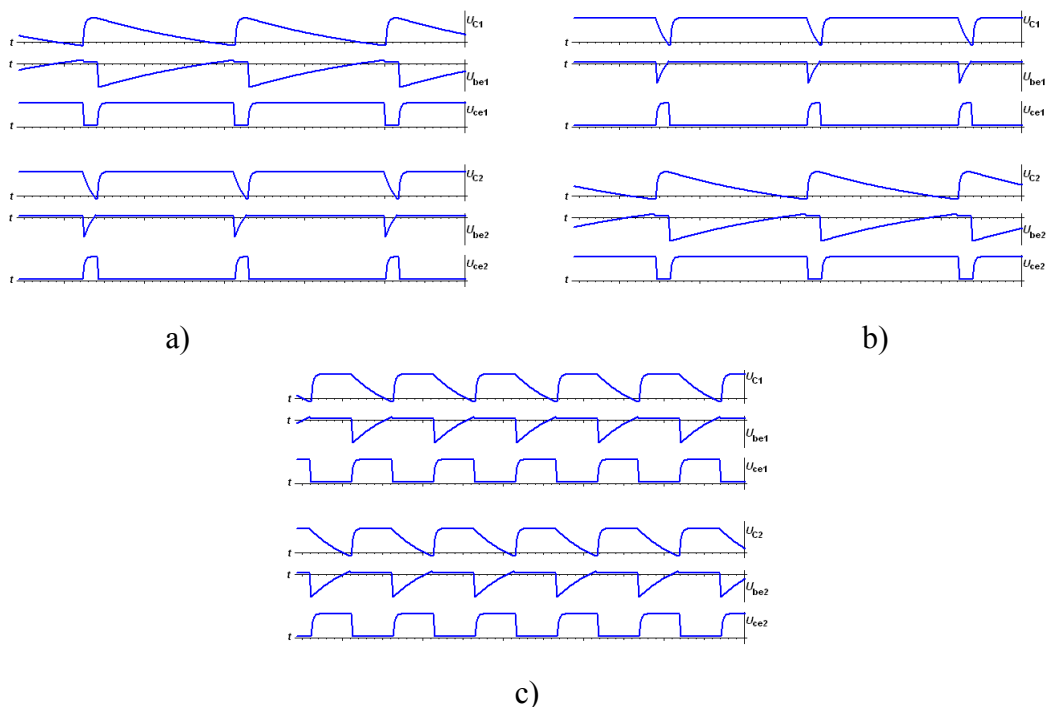
Obr. 14.6 2. kvazistabilní stav

Časy trvání kvazistabilních stavů závisí na volbě hodnot R_2 , R_3 , C_1 a C_2 . Model umožňuje změny těchto parametrů v rozsahu: $R_2, R_3 = 100k\Omega$ až $500k\Omega$, a $C_1, C_2 = 20\mu F$ až $100\mu F$. Lze tedy měnit dobu překlopení od 1,4 s do 34,7 s. Je třeba podotknout, že tato doba odpovídá vybití kondenzátoru na 0 V, skutečná doba kvazistabilního stavu je o něco delší, protože kondenzátor je třeba nabít ještě na 0,5 V opačné polaritě. Časové osy průběhů napětí jsou opatřeny stupnicí. Tlačítkem **STOP** lze zastavit činnost a snadno spočítat doby překlopení obvodu. Nejmenší dílek

znázorňuje 1 s. Pokud dojde ke změně některého parametru, činnost modelu se zastaví a je třeba jej znovu spustit tlačítkem **START**.

Na obr. 14.7 jsou vidět různé průběhy výstupního napětí (U_{ce2}) v závislosti na nastavených hodnotách:

- a) $R_2 = 100k\Omega$, $C_2 = 20\mu F$, $R_3 = 200k\Omega$, $C_1 = 100\mu F$,
což odpovídá dobám 1,4s a 13,9s.
- b) $R_2 = 200k\Omega$, $C_2 = 100\mu F$, $R_3 = 100k\Omega$, $C_1 = 20\mu F$,
což odpovídá dobám 13,9s a 1,4s.
- c) $R_2 = 200k\Omega$, $C_2 = 30\mu F$, $R_3 = 200k\Omega$, $C_1 = 30\mu F$,
což odpovídá dobám 4,2s a 4,2s.

Obr. 14.7 Průběhy napětí při různých parametrech